

Драган Бабић

ОДРАЖАВАТИ КОНТИНУИТЕТ

Преглед продукције кратке приче у 2018. години

Борити се против струје, нарочито у савременој књижевној продукцији, није ни једноставно ни привлачно. Ретки су они који се одлуче да не стварају у оквирима популарног и читаног, нечега што ће сигурно имати читаоце и донети профит. Међутим, да ли је то заиста тако? Да ли писци данас заиста живе само од својих издања? Да ли су у могућности да се одрже у животу уколико су им једини приходи хонорари од издавача? И да ли ти хонорари уопште постоје? Укратко, уколико се претпостави да од књижевности данас могу да живе искључиво хипер-продуктивни писци, писци који већ имају резервисану публику, добитници највећих књижевних признања, или пак они који своју популарност граде на другим сферама живота које немају додира са књижевношћу, а ту су се нашли тек случајно – да ли је заиста битнија *форма* или *квалијетет*, када се већ зна да ништа од тога можда неће донети зараду, престиж или сатисфакцију? Уколико не постоји императив зараде, онда не постоји ниједан објективан разлог да писци беже од кратке приче, а ипак је број објављених романа годишње око стотину осамдесет, а приповедних збирки мањи од педесет.

Но, који год разлог био за ову појаву, намећу се два закључка: први, да ово делује поразно, имајући у виду дубоку традицију приповедне форме у нашој књижевности, те други, да се и у овом малом броју објављених збирки и даље могу пронаћи наслови вредни читалачке и критичарске пажње. Напоследку, сваке године је тако – број књига који се објави је мали, број аутора који се баве кратком прозом је у опадању, број читалаца се константно снижава, али квалитет и континуитет опстају. И то се, изгледа, намеће као најснажнија одлика савремене домаће понуде књига кратких прича: континуитет. Истрајност да се пише и об-

јављује форма која је у старту осуђена на невидљивост и постојање у међупростору¹ је, у најмању руку, доказ храбрости и поштовања према те форме, и стога је сваки такав подухват, нарочито ако он у себи садржи и дозу квалитета, за похвалу. У последње две или три године се може осетити – не још увек јасно видети, али ипак *осећивши* – позитивна промена у статусу кратке приче код нас, појавом издавача који пропагирају овај жанр, аутора који му се враћају након година или деценија посвећивања романима, фестивалима на којима се кратка прича чита и анализира, те јавним читањима на којима је она у фокусу аутора и публике. Ситуација, срећом, није онолико трагична колико би могла да буде, али постоји огроман простор за напредак: у сваком сегменту књижевног живота – од часописа, преко писаца и издавача, све до критичара, уредника и публике – постоји неразумевање за кратку прозу које, истина, није системско и искључиво, али није ни далеко од тога.

Доказ управо изречене тврдње да ситуација није баш потпуно трагична и безнадежна су и збирке објављене прошле године. Међу њима се издвајају наслови Бранка Анђића (*Велико сиремање*, Агора), Дарка Тушевљаковића (*Накнадне истине*, Архипелаг), Веселина Марковића (*Прошлости никад не прође*, Архипелаг), Михајла Пантића (*Како ме угледа оно што тиражим*, Архипелаг), Енеса Халиловића (*Чудна књига*, Албатрос плус), Радмиле Лазих (*Угризиви живоји*, Лагуна), Мире Поповић (*Буђење*, Геопоетика) и Милоша К. Илића (*Уморни као јеси*, Партизанска књига, за коју је аутор добио награду „Едо Будиша“). Након што су постали лауреати конкурса „Ђура Ђуканов“ и „Голуб“, објављене су и збирке Милане Грбић (*Око нас море*, Народна библиотека „Јован Поповић“ Кикинда) и Ђорђа Мајсторовића (*Улица изгубљених речи*, Градска библиотека „Карло Бијелицки“, Сомбор), и ова дела битан су додатак новој продукцији млађих прозних гласова. Такође треба истаћи *Сабране приче* Владислава Бајца (Дерета), издање које сакупља све три до сада објављене збирке, те антологију *Краљица Лир и њена деца: српска женска прича* (приредила Љубица Арсић, Лагуна) која доноси прозу седамнаест ауторки и доказује ширину њиховог приповедног стваралаштва. За крај, треба похвалити и прво коло критичког издања дела Иве Андрића (*Приповешке* из 1924, приредио Ми-

¹ Овде се можемо подсетити става Марјана Чакаревића, који у поговору збирке *Мембране, мембране* Ивана Антића прецизно сумира ситуацију о статусу кратке приче, „који је последњих година, па и деценија, чини се, суштински уздрман. Док роман заузима практично сав јавни простор и пажњу ширег круга читалаца, а поезија сразмерно угодно опстојава у гету награда и фестивала, дотле се (кратка) прича налази у чудном, како јавном, тако још више и финансијском међупростору, заправо изван или поред ових књижевних токова“. Марјан Чакаревић. „Ауре које крваре“ (поговор). Иван Антић. *Мембране, мембране*. Нови Сад: Културни центар Новог Сада, 2016, стр. 109.

лан Алексић; *Приповешке* из 1931, приредила Зорица Несторовић; *Приповешке II* из 1936, приредила Драгана Грбић; *Нове приповешке* из 1948, приредила Марија Благојевић; *Лица* из 1960, приредила Слађана Јахимовић, Задужбина Иве Андрића) као један од важних и потребних пројеката у домену приповедне прозе код нас.

Дакле, које су се збирке наметнуле више од других?

О збирци Угљеше Шајтинца *Жена из Хуареца* (Архипелаг) већ је било речи у *Повељи*², али овај наслов и те како заслужује додатну пажњу и ново вредновање у контексту осталих прошлогодишњих збирки. Ово је можда и најуспелији наслов аутора – поред романа *Сасвим скромни дарови* и драме *Хадерсфилд* – и више него достојан наставак поетичког оквира који је зацртао збирком *Банашоријум и ина проза*. Штавише, да за ту збирку није награђен Андрићевом наградом, за ову би свакако морао бити: у питању је *de facto* најквалитетније приповедно дело прошлогодишње продукције и једно од најквалитетнијих целе деценије – мада би могло ићи и даље од тога – а већина од овде сабраних седам прича (нпр. „Бедуин”, „Жена из Хуареца” или „Љускар”) улазе у ред текстова које сваки будући антологичар српске прозе новог века напросто неће смети да заобиђе. Тешко је, међутим, истаћи шта је то што ову збирку чини толико упечатљивом, или макар различитом од свега што је Шајтинац до сада написао. С једне стране, може се говорити о поступку одбацивања сувишног, том давно познатом приповедном принципу кроз који писци непрестано пролазе, или би бар требало да пролазе. Аутор овим причама долази до суштине, до сржи онога што је, чини се, одувек желео да исприповеда, до бесмисла у којем живимо и о којем се не може причати на сврсисходан и смислен начин јер у њему нема ни сврхе, ни смисла. Да његова проза не би била потпуно фаталистичка и туробна, Шајтинац се, с друге стране, ослања на своје драматуршко искуство и могућност да на најпрецизнији могући начин изрази мисли и осећања својих јунака, људи из најразличитијих сфера живота. Он описује кријумчаре, пијанце, путнике, фланере, срећно и несрећно заљубљене, а њихови искази се инкорпорирају у блок-форму приповедног текста на складан и природан начин, као што говор и у стварности допуњује унутрашњу контемплацију. Текстови Шајтинца спремни су за позоришну поставку, и то се можда најбоље види у причама „Љускар” и „Мој Ал-Магриб”, у којима он вешто левитира између своје две списатељске персоне, било да упечатљивим свакодневним дијалогом обогаћује опис трагедије јунака или пак унутрашњим монологом изрази сумњу у

² Драган Бабић. „Овај град је насељена рушевина (Угљеша Шајтинац: *Жена из Хуареца*)”, *Повеља*, број 3, 2017, стр. 141–145.

функционисање савременог света, на крају добијајући слојевите, богате и симболички набијене текстове који у краткој причи подижу приповедачку лествицу на један сасвим нови ниво, што доказују и Награда Друштва књижевника Војводине за књигу године, те Награда „Исидора Секулић” којима је овај наслов овенчан.

Готово у исто време када се Шајтинац ухватио у коштац са актуелном мигрантском кризом у истоименој причи „Мигрантска криза”, Ото Олтвањи је писао причу „Алеја блиставих бодежа”, коју је прошле године публиковао у збирци *Приче мистерије и магије* (Лагуна). Ради се о концептуалној збирци кратких прича, налик онима које се данас ретко стварају, а у којима аутор на јасно одређен и унапред дефинисан начин слаже своја кратка приповедна дела која се спајају у већу целину и творе један кохерентан наслов који својим садржајем и квалитетом успева да надмаши збирни квалитет засебних прича. Присуство оваквих наслова доказује да поједини приповедачи данас и даље успевају да одмакну од тактике насумичног сабирања краћих текстова и њиховог заједничког публиковања без претходног промишљања о укупном утиску који ће њихове збирке оставити на читаоце. Олтвањију би управо овај пут био једноставнији и лакши, посебно зато што је протеклих двадесетак година, поред три романа, објавио више десетина прича у часописима, антологијама, тематским зборницима, изборима и другим публикацијама, и стога је имао довољно материјала да своју прву збирку прича образује на различите начине. Он се, међутим, одлучио за промишљену тактику и јасан концепт, и стога је дванаест прича поделио у три циклуса која се најављују у наслову – на приче мистерије, приче мистерије и магије, те приче магије, са по пет прича у првом и трећем, односно две дуже у средишњем циклусу – и већ из тога се може закључити да ће основни жанровски приступ у њима бити другачији. Док се у првом циклусу инсистира на примесима трилера, криминалистичког или детективског жанра, у трећем се аутор посвећује разним врстама и подврстама фантастике које је до сада истраживао. Наравно, поједине приче алудирају на неке тематско-мотивске идеје романа *Црне цицеле*, *Кичма ноћи* и *Ивер* – толико да је и сама подела на приче мистерије и магије аутоцитатним поступком позајмљена управо из тог потоњег романа, како се истиче у ауторској белешци – и зато се ова збирка може читати паралелно са тим романима. Првих пет прича тематизују криминогену климу данашњице, девијантна понашања јунака, неразјашњене породичне односе, слабости потрошачког друштва и пад морала код свих припадника заједнице, симултано критикујући ове појаве, дефинишући их и дајући објашњење за њихово појављивање, уз евидентну дозу зачуђености, како код наратора, тако и код протагониста. Насупрот томе, последњих пет прича одлазе у домен натприродних појава, мистич-

них дешавања, необјашњивих паранормалних околности и фантастичних бића, показујући вишегодишње искуство које је Олтвањи сакупио бавећи се жанровском књижевношћу и њеним различитим варијацијама. Најзад, две средишње приче које обимом, захватом и дOMETИМА иду ка новелама, тематизују мигрантску кризу, али из полуфантастичног угла који даје кредибилитет и чудним и чудесним појавама које играју своју улогу у овом феномену савременог друштва („Алеја блиставих бодежа”), те појаву разних теорија завере у нашој стварности, пропитујући одрживост овог концепта да објасни све наизглед нестварне појаве које су свуда око читалаца („Фабулатор”). Овом збирком Олтвањи сумира свој досадашњи приповедачки рад и представља се, једнако убедљиво као и у романима, у форми која је за њега у исти мах и нова и стара, успевајући да своју концептуално замишљени скуп прича споји у једну чврсту, јасну и конкретну целину.

О збирци *Бочне гране еволуције* Душана Вејновића такође је било речи раније³, али, када се она посматра у контексту годишње приповедне продукције, намеће се мишљење да није у питању само врхунац досадашњег прозног рада овог аутора – он је, упркос томе што је и даље припадник млађе генерације, пре овога већ публиковао по један приповедни, песнички и романескни наслов – већ и један од најквалитетнијих наслова у продукцији књига кратких прича 2017. године. У пет прича ове збирке, аутор чини оно што припадници његове генерације, па ни писци кратких прича, обично не раде: инсистира на анализи различитих појавних облика језика којим се служи, и истражује начине на које је тај језик у могућности до верно и адекватно представи све слојеве наше стварности. Овакав третман језика је обично карактеристичан за песнике, и то песнике са одређеним искуством иза себе, и када се њему приступи на такав начин од стране прозаисте млађег нараштаја – а Вејновић га сецира, раздваја, даје му додатна и одузима му раније установљена значења, ставља га у нове контексте и колисти га да би својим читаоцима скренуо пажњу на друштвене појаве и односе који иначе не би допрели у њихов видокруг – то делује необично и изненађујуће. Међутим, аутор овде успева да избалансира свој третман језика са темама којима се бави, добијајући заокружену целину у којој читалац може да се фокусира на садржај и поенту без непотребних елемената приповедања који би одузимали пажњу и умањивали искуство истраживања такве прозе. Постоји разлика у обиму ових пет прича (две од њих, „Реалполитика” и „Дрхтурења са Адмиралом Каванагхом”, знатно су обимније и иду ка оним новелама ка којима хрле и два средишње приче Олтвањијеве збирке), а та разлика, ма колико се иницијално чинила небитна, доказује један од основних

³ Драган Бабић. „И ја сам један од нас (Душан Вејновић: *Бочне гране еволуције*)”, *Поља*, број 512, јул/август, 2018, стр. 163–167.

принципа Вејновићеве филозофије писања и објављивања: квалитет, не квантитет. Он не разводњава своја два обимна наратива да би добио још материјала којима би они досегли обим романескног дела, већ се задржава на краткој форми јер су његови текстови, ма колико обимни били, и даље у домену кратке прозе. Аутор непрестано деконструише језик и све идентитете који су на њему установљени, доказујући колико је језик несталан, нестабилан и непоуздан саборац у сналажењу кроз свакодневицу, било да се ради о неразумевању разговора двоје случајних пролазника („Други човек”), немогућности да се открије истина о стравичном злочину („Приобалска басна”), неслагању међу припадницима исте групације који имају различити референтни оквир за све битне аспекте живота („Реалполитика”), недостатку снаге да се замишљене и неостварене жеље претворе у стварност („Суботић на шљунку”), или пак истовременом разумевању и неразумевању двоје људи који се служе различитим језицима („Дрхтурења са Адмиралом Каванагхом”). Вејновић покреће многе интригантне теме, али и оставља читаоцима велику дозу интерпретативне слободе и позива их на самостално допуњавање текста, чиме и они постају саучесници у процесу откривања (не)могућности језика данас.

Најзад, нова збирка прича Давида Албахарија, *21 прича о срећи* (Културтрегер и Мултимедијални институт, Загреб) је, премда није публикована код нашег издавача, и битан догађај савремене српске кратке прозе. Уосталом, свако приповедно дело овог аутора, где год да се објави, јесте битан догађај, а овде се ради о још једном примеру програмске или концептуалне збирке. Она сабира приче настале на основу теза Алана Бадијуа из књиге *Метафизика реалне среће*, да би се пројекту прикључио и Владимир Тасић поговором који, у форми фуснота, коментарише и Бадијуа и Албахарија, допуњавајући и интерпретирајући њихове текстове на пријемчивији и разумљивији начин од њих двојице. Ово поигравање тројице аутора намеће се као комплексно издање, али, када се из њега издвоје Албахаријеве приче, оне се могу интерпретирати и читати и самостално и у контексту његових ранијих збирки сажетих прича, од *Обичних прича* из 1978, до *Нових малих прича*, објављених претпрошле године. Ипак, ово изоловано читање брише неколико слојева значења са ових прича и, мада оне јесу самосталне и саморазумљиве, утисак је потпунији када се збирка чита онако како је замишљена, редоследом Бадију – Албахари – Тасић. Албахари се поставља као интерпретатор теза о срећи, али у прозној форми, дајући им снажније утемељење у стварности и чинећи их разумљивијима читаоцима који можда немају предзнања о раду тог француског филозофа. Уз то, одређен број прича јасно кореспондира са његовим ранијим насловима, од *Породичног времена*, преко *Цинка*, *Снежног човека* и *Мамца*, до *Терке* и *Живојинињског царства*, изнова

доказујући позицију сажетих прича у његовом опусу и невероватну вредност која и даље није адекватно препозната. Ове приче нису, као у случају већине писаца, само изговор за писање, прилика да се прекрати време или испробају нове технике, форме, стилови, теме, мотиви, фокализација и карактеризација које ће аутор касније разрадити у својим романескним делима. Оне су, сасвим супротно од тога, аутономне и целовите, способне да у неколико реченица или пасуса изазову већу катарзу него стотине страница романа неког мање умешног писца. Ове сажете приче, у овом случају, обрађују основну тематску раван сваки пут на нов и неистражен начин, дајући читаоцима двадесет и један одговор на питање шта је срећа у данашњем свету, како до ње доћи, на које начине се она може одржати и у каквој је вези она са процесом писања или читања. За приче као што су „Тренутак среће“, „За срећу је потребно двоје“, „Испитно питање“ или „Писмени задатак“ ће се временом можда испоставити да спадају међу најбоље сажете приче које је Албахари икада написао, упркос томе што оне неће, услед чињенице да је збирка *21 прича о срећи* објављена у Загребу, стићи до свих његових читалаца, или барем не за сада.